

ACTUALITEIT VAN MANNHEIMS ELITETHEORIE

door P. THOENES

INLEIDING

Voor velen van ons is Mannheims werk nog eigentijds genoeg om controversieel te werken. Maar daarnaast bemerkt men toch, b.v. in gesprekken met studenten, dat er al een zekere distantie mogelijk wordt, die op den duur aanleiding zou kunnen zijn tot het ontstaan van een soort communis opinio. Maar zover is het ondertussen toch net weer niet. Het is met de beoordeling van zijn werk zoiets als met die van de interieurkunst uit de twintiger jaren. Men herkent in haar een duidelijke eigen stijl, met eigen materiaal, kleur en vormgeving. Zij is beslist niet te verwarren met iets anders, maar toch ook weer niet zo gemakkelijk te plaatsen. Eigenlijk al te ver terug om nog coulant mee te gaan, maar nog niet zo ver terug, dat het de glimlach van vertedering voor het ware antiek oproept.

Zo hangt ook Mannheim ergens tussen klassiek en modern.

Voor de liefhebber is hij weliswaar een hoogtepunt van een ontwikkeling, het gaafste voorbeeld van een stijlperiode, waarvan men vermoedt, dat zij reeds afgesloten is. Maar als zodanig kan hij toch het best geplaatst worden door vakgenoten, die met name vertrouwd zijn met de Duitse sociologie van tussen de wereldoorlogen. En het aantal kenners van deze, dan al klassiek wordende school, is gering en wordt relatief snel geringer.

En op een eigen school, op volgelingen, die zijn werk levend houden, door er het actueelste of het minst tijdgebundene uit over te nemen, kan hij al evenmin bogen. Noch in Duitsland, noch in Engeland, de beide landen waar hij werkte, is er veel van dien aard te bespeuren. Elias, die voor deze verbindingsfunctie nog het meest in aanmerking zou komen, heeft de positie aan de universiteit van Leicester, die hem hiertoe in staat zou stellen, waarschijnlijk te laat gekregen, om van die rol nog iets te kunnen of willen maken. Zo dreigt Mannheim een soort kaltgestellt te worden, een voortijdige museumachtige semi-vergetelheid, en roept hij bij velen hoogstens het beeld op van een komeetachtige verschijning, die in de woelige jaren rondom de tweede wereldoorlog de gemoederen vermocht bezig te houden, maar die in tijden van meer systematische bezinning genoopt was, het wetenschappelijk veld te ruimen.

Tegen het ontstaan van een dergelijk modebeeld is gemeenlijk weinig te doen. De gerechtvaardigheid of ongerechtvaardigheid doet weinig ter zake, zo'n auteur valt dan eenmaal niet en hij zal moeten hopen op een vrij wezenlijke situatieverandering of geduld hebben tot de last der jaren hem klassiek gemaakt heeft, om te weten of en waar hij

in de historiserende handboeken zal worden geplaatst. Los van dit belangrijke, maar au fond vrij onhanteerbare mode-element is er misschien ook een meer in het rationele vlak werkende factor, die in Mannheims geval een zekere baisse kan verklaren. Ofschoon een historische zetting essentieel is voor al zijn verhandelingen, is zijn oudste werk toch iets meer algemeen en wijsgerig beschouwend, terwijl zijn latere studies meer uitgesproken het karakter van tijdsdocument krijgen. En wel tijdsdocument in de zin van analyse van een als kritisch ervaren periode en situatie met daarop aansluitend een directe proeve van therapie. Het is vooral met dit latere werk, dat hij een ruimere kring van de tijdgenoten wist te boeien, maar het is nu ook juist dit werk, waar een latere generatie, door de ervoor kenmerkende, niet meer actuele, actualiteitsopzet, vrij moeizaam toegang verkrijgt. Vrij snel vat de gedachte bij de nieuwe lezer post: Het was voor hem blijkbaar wel een kritische periode, maar wat moeten wij daar nu nog mee?

Het besef van een nodige herbouw, kenmerkend voor *'Man and Society in an age of Reconstruction'*, is in ieder geval niet het meest levende besef van onze tijd die zich althans in het sociologische vlak (wat het thuisfront betreft) weinig overweldigende problemen bewust is, die om een directe therapie vragen.

Hoewel dit niet wegneemt, dat op goede gronden aangevoerd zou kunnen worden, dat onze geleide samenleving op allerlei punten problemen kent, die met het door Mannheim ontwikkelde begrippenapparaat doeltreffend doorlicht zouden kunnen worden, heeft het toch weinig zin een dergelijk ondernemen in abstracto te propageren. Een hernieuwde kennismaking met Mannheim heeft vooral zin, door een concrete opvatting van hem opnieuw te brengen en wel op een gebied waar zijn en ons actualiteitsbesef misschien nog min of meer direct gerelateerd zijn. Als zodanig is hier gedacht aan zijn beschouwingen over elites. In feite is het daar gestelde nu niet zo veel meer ter zake dienend, dan zijn ideeën over planning, onderwijs, democratie of kennis-sociologie, maar de aansluiting ligt hier gemakkelijker omdat ons elitedenken, om welke reden dan ook, meer in de Mannheimiaanse sfeer is gebleven, dan de vakontwikkeling op andere gebieden. En dit warempel niet omdat de productie van literatuur over elites sinds Mannheim gestagneerd zou zijn. Wat de moderne sociologie aan actualiteitsbesef weet op te brengen, concentreert zich zelfs voor een boeiend deel rondom elitevraagstukken, de meeste daarvan feitelijk liggend in de politieke of aanverwante sector. Sinds Comte zijn de elites al vertrouwde studieobjecten voor de sociologen. Marx, Mosca, Pareto, Kolabinska, Michels, Sorel, Mannheim en Geiger, Italianen, Fransen en Duitsers, sociologen van links en rechts, bestudeerders van micro- en van macrostructuren, hebben zich met hen bezig gehouden.

De sociologen in de V.S. besteden er de laatste jaren veel aandacht aan: Lerner en Lasswell, Gouldner en Eaton, Maclver en Mills hebben

er uitvoerige studies aan gewijd. Hun relaties met de Europese scholen zijn echter, invloeden van Pareto en Michels daargelaten, niet altijd duidelijk herkenbaar.

Maar ook Duitsland neemt een oude draad weer op, Stammer en Solms, Knoll, Dahrendorf, Dreitzel en Stauffer en in Zwitserland Jäggi leveren studies, die qua karakter veelal tussen Mannheim en Mills een zekere middenpositie innemen. Nederlandse elitestudies zijn schaars; voorzover men iets over het onderwerp zegt, sluit het vaak aan bij machtsstudies en deze bewegen zich op hun beurt veelal in het kader van de visies van Lasswell en Kaplan. Uit dien hoofde heeft het wel zin voor een Nederlands publiek Mannheims opvatting nog eens te releveren, om een zekere eenzijdigheid te voorkomen en o.m. de aansluiting bij moderne Duitse publicaties te vereenvoudigen. Het moet daarenboven tenslotte toch niet a priori uitgesloten worden gedacht, dat Europeanen van 1960 nog iets van een Europeaan van 1940 zouden kunnen leren.

SAMENVATTING DER ELITETHEORIE

Mannheim doet zijn eerste uitspraken over de functie van elites reeds in zijn *Ideologie und Utopie*, waar blijkt dat zowel het smeden als het hanteren van ideologie en utopie het handwerk of beter het hoofdwerk van bepaalde intellectuele elites is. Bekend is hij echter op dit gebied vooral geworden, door de classificatie en taakanalyse van elites in het tweede deel van *Man and Society*. Minder bekend, maar bijzonder waardevol is zijn verhandeling over dit onderwerp in *Essays on the sociology of culture* een reeks posthuum uitgegeven opstellen uit de dertiger jaren. In zijn laatste werk, *Freedom, Power and Democratic Planning*, besteedt hij veel aandacht aan de vorming van elites, zonder verder veel nieuws aan het gegeven theoretische concept toe te voegen.

Voor een goed begrip van Mannheims elite-opvatting, dient men voor alles voor ogen te houden, dat de maatschappij, die hij analyseert in de eerste plaats voor hem een historisch gegeven is, een entiteit met een verleden, een heden en een toekomst. Voor de sociologie nu, dat is het tweede geloofsartikel dat alle Mannheimiaanse beschouwingen doortrekt, is het opdracht uit dit heden en verleden met analytische middelen essentialia te putten, die het mogelijk maken de greep op die toekomst te versterken. Ook de door hem geanalyseerde elite bevindt zich in een historisch proces en zijn analyse is erop gericht, na te gaan, wat er gedaan moet worden om voor de toekomst een bevredigend functioneren dezer elite zo goed mogelijk te garanderen. Of dat functioneren inderdaad bevredigend genoemd kan worden is uiteindelijk een politieke vraag, voor welke beantwoording in positieve zin de sociologen direct mede verantwoordelijk zijn. Slechts vanuit deze bewust politiserende instelling is Mannheims elitetheorie te begrijpen.

Die functionering in de toekomst ziet hij als een 'technisch' leiding geven vanuit sleutelposities in een overigens volgens democratische regels geleide samenleving. Welke elite zou nu het meest geschikt zijn om deze rol goed te vervullen?

Mannheim tracht op deze vraag het antwoord te geven, door na te gaan, wat de deugden en gebreken van bepaalde elitegroepen tot dusver (is ca. 1940) zijn geweest.

Hij gaat er daarbij vanuit dat allerlei groepen in hun taxering van de behoeften der samenleving en in de formulering van hun — naar aanleiding daarvan te bepalen — politiek, slachtoffer zijn geweest van bepaalde onosmakelijke ideologische bindingen.

Hij ziet in dat alle maatschappelijke groeperingen deze handicap kennen, maar hij vermoedt, dat de groep die hierdoor relatief het minst gehinderd wordt, in principe tot de zuiverste analyse en eventueel zelfs tot de beste therapie van de maatschappelijke noden kan komen. Hij vermoedt dat bepaalde intellectuele groepen, o.m. door hun academische of anderszins meer theoretische vorming en door hun positie b.v. in de vrije beroepen, vergeleken met anderen 'relativ freischwebend' zijn. Zij zouden een zeker objectiviteitsideaal in principe het best benaderen en als zij zich de waarde van dat feit bewust werden, dan zou uit hen, mits de kans tijdig gegrepen wordt, een nieuwe elite kunnen worden gerecruteerd.

Maar hij is zeker niet zo naïef deze 'Freischwebendheit' nu maar als een soort poedersuiker te zien, die met gulle hand over alle intellectuelen is gestrooid. Ziehier in welke groepen hij hen onderscheidt; ieder met een eigen opvatting over de samenleving:

1. de succesrijken in de liberale samenleving; de individualistische, heroïsche succesfilosofie;
2. de succesrijken in de bureaucratische sfeer: spreken weinig over vroeger, maar putten zich uit in solidariteitsverklaringen t.a.v. de zo juist door hen bereikte groep;
3. de mislukten:
 - (a) denken niet meer over de samenleving, il faut cultiver son jardin,
 - (b) of zijn sceptische filosofen in dienst der conservatieve ideologie.
 - (c) of zijn de critische commentators der huidige en de herauten der komende samenleving.

Ofschoon hij het nergens expliciet stelt, krijgt men toch nadrukkelijk het gevoel dat Mannheim meent, dat uit deze laatste subgroep wel eens een nieuwe intellectuele elite zou kunnen worden gevormd in de zin, die hij zich wenst, niet gecorrumpeerd door het verleden en met voldoende moed voor de toekomst. Zijn d.i. de liberale periode achtte hij bewegen genoeg, om een aantal intellectuelen te verlossen van een teveel aan traditionele bindingen en hen rijp te maken voor nieuwe taken. Maar anderzijds zag hij hun kwaliteit en functie bedreigd door:

1. grote intellectuele werkloosheid,
2. een teveel aan contrasterende opinies,
3. een gebrekkige onderlinge communicatiestructuur,
4. een te grote toevloed van nieuwelingen uit ongeëigende milieus, die met aanpassingsproblemen zaten en daardoor b.v. te veel geobserveerd waren door het opbouwen van de eigen carrière,
5. een tekort aan ware academici en een teveel aan specialisten.

En dit waren waarachtig niet de enige negatieve noties, waardoor hij geplaagd werd. Mede bepaald door zijn ervaringen in de vooroorlogse Duitse situatie, is zijn gehele analyse van de culturele situatie donker gekleurd en ziet hij ook de democratie balanceren op de rand van de ondergang.

Vandaar dat men in zijn werk vaak een bijna chiliastische spanning aanvoelt. Enerzijds ademt het ook de ondergangsstemming, die geen enkele cultuurbeschouwing sinds Spengler meer was kwijt geraakt en is het gehele werk gedrenkt in een acuut crisisbesef. Maar juist in die sfeer kunnen de geesten z.i. blijkbaar de vrijheid winnen, die nodig is om de noodlottige, naar beneden gebogen spiraalgang te doorbreken. Indien we, aldus Mannheim, tijdig tot het goede inzicht komen, dan hoeven we de unieke kans niet te missen en kunnen we de weg naar een democratische, planmatig geleide samenleving vinden. Deze eschatologie, spreekt ons, die verondersteld zijn reeds te leven in een rustige democratische, beperkt planmatig geleide samenleving, niet altijd meer erg aan. Maar in het kleiner kader van de eigenlijke elitetheorie, blijft hier toch een nagalm, die ergens positief resonneert.

DE RELATIE MET ANDERE ELITETHEORIEËN

In het onderstaande zal worden gesuggereerd, dat juist op het gebied van elitestudies er nog een directe relatie tussen Mannheims opvattingen en die van latere sociologen is. Teneinde die relatie in de juiste proportie te zien, is het misschien wel goed, eerst te stellen op welke onderdelen van dit gebied, er toch betrekkelijk weinig verband meer is. In de eerste plaats is er een aantal microsociologische studies met een zekere sociaal-psychologische inslag op industrieel-sociologisch en agrarisch gebied, die leiderschap en communicatie binnen een gegeven kader bestuderen, dat in de V.S. met name een eigen ontwikkeling heeft door-gemaakt, die vrijwel nergens aansluit bij Mannheims problematiek. Ook Mills, die in een macrosociologische zetting werkt en graag paradeert met zijn Europese relaties, vereenzelvt elite zo zeer met machtsgroep, dat hij zich afzet tegen de conceptie waarbij een groep reeds nu elite zou kunnen zijn op grond van eerst in de toekomst met macht te honoreren kwaliteiten.

Bij hem, zo goed als bij zijn collega's, ook de Europese, ontbreekt de

Mannheim zo dierbare kennissociologische aanzet. Op grond van een maatschappelijke en historische constellatie kan bij Mannheim een groep zich geroepen weten; kan zij a.h.w. apriori een pretentie van elite-zijn ontwikkelen.

Het dynamiserende element, dat van deze opvatting uit kan gaan, is in vrijwel geen der meer moderne opvattingen terug te vinden. Men bestudeert de status quo van een op positionele gronden als elite erkende groep en is hoogstens bereid in een soort evaluerende ondertoon of in een evaluerend aanhangsel te doen blijken, wat men van de feitelijke ideeën van een dergelijke groep vindt. Maar toch komt hier al een nadere aansluiting, omdat b.v. Mills analyse van de *power elite* niet een aanzet is voor een systeembouw, die zich occupeert met de blijvende verschijnselen, die elke heersende klasse sieren, maar een actuele doorlichting van de positie van Amerika's huidige machthebbers en de functie of dysfunctie, die zij in de situatie van vandaag vervullen, gezien door de bril van Mills opvattingen.

In de tweede plaats, en ook dat is niet zo verwonderlijk, vindt men in de hedendaagse opvattingen vrijwel nergens een voortzetting van de discussie rondom het vraagstuk der Freischwebendheit. Men zou ook hier kunnen volstaan met te zeggen, dat deze interesse is verdwenen, toen men zich niet meer bezig hield met de kennistheoretische achtergrond, van waaruit deze Freischwebendheit haar zeldzaamheidswaarde ontving. Maar het zou dan toch interessant zijn, om na te gaan of dit probleem als zodanig op de achtergrond is geraakt juist omdat men het zo vanzelfsprekend vindt, dat de elite ideologisch gebonden is, of omdat men het daarentegen zo vanzelfsprekend vindt, dat zij waardevrij kan opereren. In het algemeen kan men wel zeggen, dat in de moderne opvattingen zelfs de illusie, of zo men wil, de ideaalstelling der Freischwebendheit niet meer serieus genomen wordt. Maar dan toch met als interessante en onverklaarde uitzondering, dat sommigen van allerlei wetenschappelijke elites menen aan te mogen nemen, dat zij wél aan dit ideaal beantwoorden, al is deze illusie onder de elitetheoretici misschien minder verbreid dan elders.

En hier ligt dan de entree naar de beklemtoning van het positieve element, dat Mannheims analyse aan doet sluiten bij contemporaine opvattingen. Men zou wetenschappelijke analisten kunnen onderscheiden in twee soorten, anatomen en chirurgen.

De anatomen plukken lichamen uit elkaar, geïnspireerd door een algemene nieuwsgierigheid naar de werking van het normale lichaam en voor zo ver zij zich niet toevallig gespecialiseerd hebben, is daarbij het linkerbeen b.v. niet belangrijker dan het rechter.

De chirurgen gaan het lichaam 'te lijf' met een speciale opdracht, er zit ergens iets scheef en daar moet aan gecureerd worden. Vanzelfsprekend is er over en weer een bijzonder positieve samenwerking en leren chirurgen en anatomen op alle mogelijke manieren van elkaar.

Maar toch is er een duidelijk verschil in instelling.

Mannheim nu is in alle opzichten duidelijk een vertegenwoordiger van het chirurgische type. Dit is nu juist wat voor een nieuwe generatie de verstaanbaarheid bemoeilijkt, omdat zij grotendeels wordt gevormd in een anatomische traditie.

De beschouwingen over het elitevraagstuk vormen hierop echter veelal een uitzondering. Jäggs moedige poging tot anatomische analyse daar gelaten, ervaren de meeste auteurs het elitegebied als probleem bepaald en zij benaderen het dan ook langs min of meer chirurgische weg.

Dit geldt al vrij direct voor sociologen zoals Stammer en Dahrendorf, maar evenzeer voor b.v. de studies van het Hoover Institute en voor Wright Mills. Deze chirurgische behoefte kan zich baseren op een al even aangeduid verschijnsel, dat men zich in concreto niet kan verenigen met de handelswijze of de doelstelling van een bepaalde elite. Zowel de klassieke grote kapitalisten als de managers, als de communis-tische en nationaal-socialistische leiders zijn onderwerp van dergelijke kritische studies geweest, die dan veelal een element van 'debunking' bevatten, waardoor de tegenstelling tussen schijn en wezen, tussen 'Wahrheit und Ideologie' onder de schijnwerper werd geplaatst.

Maar in feite schuilt in vrijwel iedere moderne westerse elitebeschouwing, bewust of onbewust, het onbehagen in een discrepantie op dieper niveau, dat vooral daar tot gelding komt, waar het politieke elites betreft.

Door onze gehele samenleving heen trekt een democratische ideologie, een gevoel van een soort basisgelijkwaardigheid, die iedereen een grote huiver geeft tot het expliciet stellen van een elitebegrip, waarbij aan een bepaalde groep principieel rechten worden toegekend of kwaliteiten worden toegeschreven, waartegenover anderen in essentie in een positie van minderwaardigheid worden gesteld. Maar daarnaast ziet iedereen dat deze democratie in vele gevallen een irrealistische vorm is geworden, bijna fictief is, een om der wille van de traditie gehandhaafd ritueel, waarachter zich heel iets anders afspeelt.

Tussen democratie en elitebesef schuilt in laatste instantie een spanningselement, zo groot dat beide vrijwel onvereenigbaar zijn.

In allerhande bedrijfssituaties e.d. speelt dit natuurlijk niet zo erg, maar overal waar elitestudies in een macrozetting voorkomen of politieke affiliaties hebben, leidt dit er toe dat er rond de bestudering een soort problemsfeer hangt die over het algemeen veel meer aansluit bij de chirurgische, dan bij de anatomische benadering. Vrijwel steeds heeft de socioloog het gevoel door zijn analyse op iets speciaals te wijzen, zij het op het feit, dat groepen met een elitepretentie het zo belangrijke normale functioneren der democratie doorkruisen, zij het omgekeerd, dat het in een gegeven situatie zo broodnodige goede functioneren van een groepje geroepenen gehandicapt wordt door een egalitaire institutionalisering, die hen belemmert tot hun recht te komen.

Een zeker crisisbesef is in deze sector blijkbaar nog steeds actueel en

vanuit dit gezichtspunt bezien, is de relatie met Mannheim hier dan ook vrij direct.

Die relatie mag men m.i. niet zoeken in het feit, dat Mannheim hier reeds oplossingen gegeven zou hebben of althans op zijn minst knopen zou hebben doorgehakt. Voor zijn gevoel zo schijnt het, lagen er uiteindelijk, en de Engelse samenleving stijfde hem in die gedachte, genoeg mogelijkheden om een planmatig geleide samenleving zo in te richten, dat elites er goed konden functioneren in een democratisch verband. Maar wat hij ter garantie van die goede harmonie aan institutionele waarborgen weet te geven, is zo bescheiden en de sprong naar het opvoedkundige niveau, waar nieuwe generaties dan wel een acceptabel gedrag in deze materie zou worden bijgebracht, zo overhaast, dat vrijwel niemand der lateren geneigd is geweest, dit geloof met hem te delen. Maar die relatie spreekt dan toch wel uit het gevoel voor de historische zetting, voor het inpassen van de situatie in een actualiteitsbegrip, voor de neiging van de socioloog om de analyse te laten dienen om de ontwikkeling in de toekomst mede te kunnen bepalen.

EVALUATIE

De concrete historische zetting, waarin Mannheim zijn sociologie plaatste, kan voor een deel als verouderd worden gezien. Daarmee is echter allerminst gezegd, dat het aanbrengen van een dergelijke zetting als algemene methode verouderd moet worden geacht. Integendeel kan men Mannheims voorbeeld in al dié situaties als bevrijdend ervaren, waarin men met een zeker misnoegen auteurs hoort suggereren, dat de toekomst eens en voor altijd verleden tijd is.

Dit openstaan naar de toekomst is voor Mannheim des te beter mogelijk, omdat o.m. zijn elitetheorie gebouwd is op een kennissociologische opvatting, die een groot relativiteitsgehalte heeft. Zijn flirtation met de dan toch nog altijd 'relative Freischwebendheit' daargelaten, vragen voor hem nieuwe situaties om nieuwe elites. Voor hem zijn er geen ijzeren wetten, waarvan de maatschappij door beluistering van sociologen kennis kan nemen, maar waar ze verder aan handen en voeten aan gebonden is.

De sociologie is bij hem een analyserend apparaat ter voorbereiding van een beleid. De wetenschap kan dit beleid voor bepaalde uitgesproken misslagen behoeden, maar laat verder voldoende alternatieven om een politiek spel te kunnen ontwikkelen.

En op deze laatste instelling baseert zich au fond zijn democratische mentaliteit. Hoe dierbaar zijn goedfunctionerende elites hem ook zijn, nimmer krijgen zij de rol van uitvoerders van Goddelijke wilsbesluiten, steeds zijn zij verondersteld de dienaars te zijn van een zo goed moge-

lijk voorgelichte publieke opinie. Hoeveel concessies de praktijk hem ook zou afdwingen, in wezen zou zijn elite-opvatting altijd diametraal tegenovergesteld zijn aan de Herrenideologie van het Derde Rijk.

Mannheims sociologie is een leer voor maatschappelijk bewegenen. Voor wie de maatschappij een troep Guinese biggetjes is, is Mannheim slechts een biggetje dat wat extra hard knort. Wie meent dat democratie, cultuur, politiek en vrijheid termen zijn, die in de kern iets representeren wat voor hem wezenlijk is, kan aan de lezing van Mannheim de moed ontlennen tot de opbouw van een bewust existentieel gebonden sociologie.

DE DENKTRANT VAN KARL MANNHEIM NAAR ANALYSE VAN ZIJN WERK 'MAN AND SOCIETY' ¹

door H. LAAN

INLEIDING

De titel van het werk van Mannheim toont aan, dat hij het gewaagd heeft het klassieke thema 'mens en gemeenschap' opnieuw te stellen en dan niet in het licht van een abstract filosofische vraagstelling, maar in de duisternis van een eigentijdse problematiek.

Het is de eerste globale reflectie over heel het sociologisch denken, die het licht zag in de tweede wereldoorlog en het is niet verwonderlijk, dat dit boek in de verwarring van de toenmalige maatschappij door de sociologie-beoefenaars met enthousiasme werd ontvangen.

Daar dit boek zelf de neerslag is van Mannheims denken na een lange weg van ontwikkeling, beperken wij ons in deze regels tot de Engelse tekst, waarvan Mannheim zelf zegt, dat het een totaal nieuw werk is (5) ².

Het is binnen de ruimte van dit artikel niet mogelijk een grondige analyse te geven van het totale boek. Het is zo ruim en groots van opzet, dat we ons beperken tot een analyse van Mannheims denktrant door na te gaan, hoe hij enkele fundamentele begrippen bepaalt. We zullen de begrippen planning, principia media, rationaliteit en moraliteit afzonderlijk onder de loupe nemen. Daar er kritiek op die begripsvorming en begripsbepaling zal worden uitgeoefend, lijkt het onvermijdelijk vooraf iets te zeggen over de plaats van de kritiek bij Mann-

¹ De volledige titel luidt: K. Mannheim, *Man and Society in an age of reconstruction*. Studies in modern social structure. London, 1940. We volgen exclusief de 8e uitgave van 1954.

² De cijfers tussen haakjes verwijzen naar de pagina's van bovenvermeld boek.